

УДК 811.111' 37:33

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ АТРИБУТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Бережна О.О., старший викладач
кафедри теорії та практики перекладу
Запорізький національний технічний університет

У статті проаналізовано структурні й семантичні особливості багатокомпонентних атрибутивних словосполучень в англomовних текстах економічної тематики, надано визначення атрибутивних словосполучень, їх типи та характеристики, подано моделі, за якими відбувається формування багатокомпонентних атрибутивних термінів-словосполучень економічної галузі.

Ключові слова: синтаксична структура, атрибутивні словосполучення, типи атрибутивних словосполучень, семантичні конструкції.

В статье проанализированы структурные и семантические особенности многокомпонентных атрибутивных словосочетаний в англоязычных текстах экономической тематики, дано определение атрибутивных словосочетаний, их типы и характеристики, приведены модели, по которым происходит формирование многокомпонентных атрибутивных терминов-словосочетаний экономической отрасли.

Ключевые слова: синтаксическая структура, атрибутивные словосочетания, типы атрибутивных словосочетаний, семантические конструкции.

Berezhna O.O. THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF MULTI-COMPONENT ATTRIBUTIVE WORD COMBINATIONS IN ENGLISH SCIENTIFIC ECONOMIC TEXTS

The structural and semantic peculiarities of multi-component attributive word combinations in English scientific economic texts are analyzed in this article, the definition of attributive word combinations is given, their types, characteristics and models, according to which their formation is performed are provided.

Key words: syntactic structure, attributive word combinations, types of attributive word combinations, semantic constructions.

Постановка проблеми. Структурні особливості мови є одним із важливих об'єктів лінгвістичного дослідження. Вивчення таких синтаксичних структур сучасної англійської мови, як багатокомпонентні атрибутивні словосполучення, розкриває можливість виявлення закономірностей і нових тенденцій у розвитку мови наукової та технічної літератури. Атрибутивні конструкції є одним із найбільш поширених типів вільних словосполучень у сучасній англійській мові. Вони представлені різними за структурою й семантикою моделями. Це робить необхідним виявлення критеріїв об'єднання різних моделей словосполучень в один тип. Питання атрибутивності теж залишається актуальним, оскільки це поняття семантичне; складність його визначення полягає в тому, що моделі атрибутивних словосполучень досить різноманітні. У дослідженні ми маємо на меті дослідити їх структурні та семантичні особливості

Англійська мова давно набула статусу міжнародної, а нова лексика, що співвідноситься з економічними поняттями, утворює найбільшу групу інновацій останніх десятиліть в англій-

ській мові. У зв'язку з постійним розвитком у сучасній українській мові з'являється все більше й більше термінів, не тільки технічних і наукових, а й економічних. З огляду на те що економіка є невід'ємною частиною як людського спілкування загалом, так і всього суспільного життя, вивчення економічної термінології є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обов'язковим складником дослідження фахової термінології є структурно-словотвірний аналіз одиниць, які її формують. Так, дериваційні особливості багатокомпонентних термінів-словосполучень були об'єктом дослідження таких учених, як А. Суперанська, Т. Панько, І. Кочан, М. Володіна, М. Вербенець, А. Д'яков, В. Даниленко, Л. Симоненко та ін.

М. Кочерган уважає словосполученням два чи більше повнозначних слова, інтегрованих синтаксичним зв'язком. На його думку, зазначена одиниця є частиною речення, але вона може існувати й за його межами як будівельний матеріал [5, с. 307]. На думку А. Вейзе, словосполучення – це багатокомпонентні одиниці, ланцюжки слів, пов'язаних за

допомогою прийменників або без них [2, с. 56]. М. Вербенець зазначає, що в лінгвістиці часто не визнають доцільності виділення в мові багатокомпонентних термінів-словосполучень, які мовознавці кваліфікують як концептуальні об'єднання [3, с. 12]. Проте сама дослідниця стверджує, що необхідність виділення термінів-словосполучень поряд із одиничними одиницями все ж таки очевидна. Ця думка суголосна з теоретичними узагальненнями В. Даниленка, який, зараховуючи словосполучення до термінів, спирався на такі моменти, як належність їх до множини понять певної системи, а також обмеженість їх використання; наявність таких диференційних для термінологічної лексики ознак, як стійкість, обмежена здатність до творення словосполучень, однозначність [4, с. 29].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати структурні й семантичні особливості багатокомпонентних атрибутивних словосполучень в англійських текстах економічної тематики, надати визначення атрибутивних словосполучень, їх типів і характеристики, подати моделі, за якими відбувається формування багатокомпонентних атрибутивних термінів-словосполучень економічної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд таких сполучень за системного підходу передбачає їх об'єднання в групи за загальними для них семантичними ознаками. Аналіз понять, виражених багатокомпонентними сполученнями, свідчить про те, що вони визначаються дескриптором із загальним значенням, необхідним для повного розкриття поняття [11, с. 154]. Наприклад: **вартість** (суспільно визначений еквівалент у грошовій формі) – **value**; **вартість балансова** (вартість запасів, за якою вони відображаються в балансі) – **book (balance) value, balance sheet value, carrying value**; **вартість балансова активів** (вартість, за якою активи відображені в балансі підприємства, після вирахування суми накопиченої амортизації) – **balance value of assets**; **вартість балансова іноземної валюти** (вартість іноземної валюти в грошовій одиниці держави, за якою вона відображена в балансі) – **the book value of foreign currency** [13]. За семантичною ознакою, тобто за ступенем валентності компонентів, можна виділити багатокомпонентні терміни-словосполучення двох типів: 1) вільні словосполучення, де кожен із компонентів – термін, що може вільно сполучатися з іншими термінами в межах системи: наприклад: **роз-**

рахункова палата – Clearing House, розрахункова книжка – pass book, вексельна книжка – bill book, вексельний реквізит – bill requisites, реквізит банку – bank details, банківська операція – bank transaction тощо; 2) відносно вільні утворення, де один із компонентів має нульову термінологічну валентність у системі термінології фінансового права, тобто виражений загальноживаним словом, а решта – здатні вступати в інші термінологічні сполучення [7, с. 59; 13].

Залежно від кількості компонентів у словосполученнях, виділяють прості й складні багатокомпонентні терміни-словосполучення. До простих зараховуємо двокомпонентні терміни-словосполучення, які розкривають те чи інше поняття економічної діяльності, наприклад: **stock turnover = inventory turnover – оборот акцій** (загальна вартість придбаних і/чи проданих акцій за будь-який проміжок часу, особливо на фондовій біржі), **tax breaks – податкові пільги**, до складних – терміни-словосполучення з трьома й більше компонентами, які уточнюють чи розширюють поняття, експліковані простими термінологічними одиницями, наприклад: **stock turnover rate – оборотність виробничих матеріалів, stock utilization ratio – коефіцієнт використання виробничих матеріалів, stock-swap merger – злиття компаній шляхом обміну акцій між ними** [13; 14].

Складні багатокомпонентні терміни становлять значну частину загального обсягу термінів економічної галузі. Для будь-якої терміносистеми, сформованої навколо вузькопрофільних фахових понять, характерним є поступове розширення за рахунок збільшення обсягу саме терміноодиниць [4, с. 36]. Система термінів економічної галузі не становить у цьому аспекті винятку, бо її складники так само засвідчують тяжіння до деталізації шляхом приєднання компонентів. Наприклад: **фонд – fund; фонд кошторису – (cost) estimate fund; загальний фонд кошторису – general (cost) estimate fund; загальний фонд кошторису бюджетних установ – general (cost) estimate fund of budgetary institutions; загальний фонд кошторису доходів і видатків бюджетної установи та організації – general (cost) estimate fund of budgetary institutions' profits and expenditures** [13].

У таких конструкціях залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова. У процесі функціонування в таких сполученнях відбуваються різні семантичні про-

цеси, зумовлені як внутрішніми взаємовідношеннями слів, так і зовнішнім впливом усієї термінологічної системи, особливо сусідніх елементів і ланок, що утворюють внутрішні системні об'єднання. Аналіз таких типів термінологічних словосполучень свідчить, що чим складніша конструкція наукового терміна, тим він має меншу здатність до семантичної спаяності, тим вища самостійність значень його окремих компонентів [8, с. 80].

До основних моделей, за якими утворюються складні багатокомпонентні терміни економічної галузі, можна зарахувати такі:

1. Модель $N + A_1 + A_n$. Ця атрибутивна модель передбачає приєднання до головного слова одного або кількох прикметників, які виконують уточнювальну або диференційну роль стосовно іменника. Наприклад: **дев'яна валютна політика – international (foreign) monetary policy, спеціальний платіжний засіб – legal tender, debt securities – боргові цінні папери, minimum consumer budget – мінімальний споживчий бюджет** тощо [13; 14].

2. Модель $N + (N + A + A_n)$. У цій моделі реалізовані об'єктні відношення за рахунок поєднання іменників, проте залежний іменник має при собі також прикметник (кілька прикметників), який розширює, уточнює чи деталізує його семантику [10, с. 629]. Наприклад: **бюджет місцевого самоврядування, фонд державної кредитної установи, страхування економічних ризиків, income tax payer – платники прибуткового податку, security holdings – портфель цінних паперів** тощо [13; 14].

3. Модель $(N + A + A_n) + N$. У такій моделі залежний іменник не має при собі означень, проте прикметник (прикметники) належить до групи головного іменника й виконує уточнювальну функцію. Наприклад: **резервний фонд бюджету, цінний папір з дисконтом, unified customs tariff of Ukraine – єдиний митний тариф України, opening price – стартова ціна лота** [13; 14].

4. Модель $N + N_1 + N_n$. Аналізована об'єктна модель передбачає розширення термінологічної одиниці за рахунок уведення до її структури залежних іменників [10, с. 630]. Наприклад: **активи платника податків, ставки рефінансування банку, ціна пакета акцій, settlement market – ринок угод на термін, recovery of debt – стягнення боргу платника** [13; 14].

5. Модель $(N + A) + (N + A)_1 + (N + A)_n$. Ця модель ускладнює попередню за допомогою уведення до кожної групи іменника означень

(прикметників, дієприкметників), що виконують уточнювальну й деталізуючу роль. Наприклад: **взаємний фонд інвестиційної компанії, чисті активи інвестиційного фонду, оподатковуваний оборот з відвантажених товарів, nondiscretionary competition policy – недискреційна політика по відношенню до конкуренції, new business expansion scheme – новий план заохочення підприємництва** [13; 14].

Атрибутивні конструкції часто зустрічаються в суспільно-політичних і науково-технічних текстах. Перекладознавці вказують, що особливий інтерес для перекладу становлять препозитивні атрибутивні групи, тобто такі словосполучення в сучасній англійській мові, які мають «цілу низку специфічних особливостей і ставлять перед перекладачем чимало складних специфічних завдань» [4, с. 89].

Атрибутивні словосполучення як особливий тип словосполучень неоднорідні за своїм складом. Вони представлені найбільш різними структурами. У ролі головного компонента виступає іменник, залежний компонент може бути представлений будь-якою іншою частиною мови: іменником, прикметником, чисельником, займенником, дієприкметником [12].

В. Аракін дає таке визначення: «Вільне атрибутивне словосполучення становить двочлен (рідше тричлен), у якого обидва його компоненти – стрижневий і залежний – з'єднані за допомогою синтаксичного (атрибутивного) підрядного зв'язку» [1, с. 22].

Атрибутивні словосполучення представлені різними за своєю семантикою конструкціями. Науковий інтерес становить питання про те, за якими принципами вони об'єднуються в один тип і чи можливе таке об'єднання, а також зіставлення атрибутивних словосполучень цікаве передусім з погляду того, чи однаковими будуть мовні засоби вираження конструкцій за зіставлення двох мов, як реалізуються в різних мовах категорії, в основі яких лежить одне й те саме семантичне поняття [9, с. 92].

Відповідно до класифікації, яку розробила К. Будник, існує п'ять типів атрибутивних словосполучень: 1) тип з узгодженням (**the first channel – перший канал, commercial bank – комерційний банк, antitrust law – анти-трестовський закон, budget deficit – дефіцит бюджету**). До цього типу словосполучень належать такі поєднання, в яких залежний компонент, що знаходиться в препозиції до стрижневого компонента, має здатність

уподібнюватися йому, тобто може бути погоджений; 2) тип з керуванням (a four hour's program – чотиригодинна програма, **Goodhart's law** – закон Гудхарта, **after-sales service** – післяпродажне обслуговування). У цьому типі словосполучень стрижневим компонентом є іменник, а залежним компонентом – також іменник у родовому відмінку; 3) тип з примиканням, у якому залежне слово стоїть перед стрижневим словом (a foggy morning – туманний ранок, the first experience – перше враження, **account period** – розрахунковий період, **administered price** – керувальна ціна). Для словосполучень цього типу характерно те, що в них відсутнє морфологічне оформлення синтаксичного зв'язку між залежним і стрижневим компонентами, що замінюється порядком їх розташування; 4) тип з примиканням, у якому стрижнєве слово стоїть перед залежним словом (professor Harrison – професор Харрісон, to work hard – працювати старанно, **Department of Trade and Industry** – Міністерство торгівлі та промисловості). У цьому випадку зв'язок між стрижневим і залежним компонентами не отримує ніякого морфологічного оформлення й виражається шляхом прямого порядку слів, тобто становищем залежного компонента після стрижневого; 5) тип з постпозицією та примиканням (stories about girls – розповіді про дівчат, the anger in his voice – злість у його голосі, **the law about education** – закон про освіту, **a decline in the prices** – зниження в ціні) [9, с. 92–93; 13; 14].

Атрибутивні словосполучення мають низку характерних для них особливостей, які ставлять перед перекладачем непросте завдання. Основна проблема полягає в тому, що відбувається перебудова структури, а також лексичні додавання й заміни.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проаналізувавши структурні та семантичні особливості багатокомпонентних атрибутивних словосполучень, ми дійшли таких висновків. Словосполучення – синтаксична конструкція, утворена поєднанням двох чи більше повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку й відповідних йому семантико-синтаксичних відношень. Словосполучення мають певну структурну схему – типовий граматичний зв'язок, за яким будуються словосполучення в мовленні. Як мінімальний контекст вони є об'єктом вивчення під час дослідження словникового складу мови і його граматичного ладу. Атрибутивний зв'язок є найбільш тісним видом

зв'язку, за якого слова утворюють комплекс, що входить до речення як єдиний складний член пропозиції, а також те, що в атрибутивному словосполученні тільки останнє слово-компонент прямо пов'язане з позначеним предметом або явищем, попередні ж компоненти поєднання завжди висловлюють ті чи інші ознаки відповідного предмета або явища.

Знання особливостей атрибутивних груп відіграє велику роль під час перекладу. Щоб правильно перекладати багатокомпонентні атрибутивні словосполучення, перекладач повинен добре розібратися в їх структурно-семантичних особливостях і підібрати відповідні еквіваленти в рідній мові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков: учеб. пособие. Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2005. 232 с.
2. Вейзе А.А. Перевод технической литературы с английского на русский. Минск: Н.Б. Киреев, 1997. 111 с.
3. Вербенець М.Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2004. 20 с.
4. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 246 с.
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2002. 367 с.
6. Литвинко О.А. Словотвірні характеристики багатокомпонентних термінів англійської термінологічної підсистеми машинобудування. Філологічні трактати. Суми: Сумський державний університет, 2010. С. 57–64.
7. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків: Основа, 1993. 255 с.
8. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы. Москва: Высшая школа, 1986. 176 с.
9. Севостьянова Е.Е., Будник Е.А. Атрибутивные словосочетания в русском и английском языках. Молодёжный научный форум. Серия «Гуманитарные науки»: электр. сб. ст. по мат. XXV Междунар. студ. науч.-практ. конф. № 6(24). С. 90–94. URL: [https://www.nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/6\(24\).pdf](https://www.nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/6(24).pdf).
10. Симоненко Л.О. Термін. Симоненко Л.О. Українська мова: енциклопедія. Київ: Видавництво «Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. 630 с.
11. Общая терминология: терминологическая деятельность / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. Москва: Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.
12. Ханаху Д.Р. Атрибутивные словосочетания в русском и английском языках (сопоставительно-типологический анализ): дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01, 10.02.20. Майкоп, 2007. 166 с. URL: <http://www.lib/ua-ru.net>.
13. ABBYY Lingvo-online. URL: www.lingvo.ua – ABBYY Lingvo – електронні словари.
14. How Globalization Affects Countries and Markets. Google Документи. URL: <http://www.docs.google.com>.